

Ірина В. Кохан (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна)

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти бюджетного фінансування. Проаналізовано динаміку фінансування видатків державного та місцевих бюджетів України за останні роки. За результатами аналізу встановлено позитивні й негативні тенденції, розроблено пропозиції щодо покращення складу та структури фінансування бюджетних видатків в Україні.

Ключові слова: бюджетне фінансування, видатки державного бюджету, видатки місцевих бюджетів, структура видатків зведеного бюджету, соціально-економічний розвиток країни.

Табл. 1. Літ. 13.

Ирина В. Кохан (Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, г. Ивано-Франковск, Украина)

БЮДЖЕТНОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА

В статье рассмотрены теоретические аспекты сущности бюджетного финансирования. Сделан анализ динамики финансирования расходов государственного и местных бюджетов Украины за последние годы. По результатам анализа установлены положительные и отрицательные тенденции, разработаны предложения по улучшению состава и структуры финансирования бюджетных расходов в Украине.

Ключевые слова: бюджетное финансирование, расходы государственного бюджета, расходы местных бюджетов, структура расходов сводного бюджета, социально-экономическое развитие страны.

Iryna V. Kokhan (Precarpathian National University of Vasyl Stepanyuk, Ivano-Frankivsk, Ukraine)

BUDGET FUNDING AS A TOOL IN REALIZATION OF STATE SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY

The article considers the theoretical aspects of the essence of public funding. The analysis of the dynamics of state and local budgets' expenditures financing in Ukraine in recent years is carried out. The analysis results demonstrate both positive and negative trends; propositions on the improvement of the contents and structure of budget expenditures in Ukraine are given.

Keywords: budget funding; expenditures of central budget; expenditures of local budgets; expenditures patterns within the consolidated budget; socioeconomic development of a country.

Постановка проблеми. На етапі вдосконалення системи управління державними фінансами необхідним є посилення взаємозв'язку бюджетного регулювання з циклічністю економічного зростання й основними напрямками соціально-економічного розвитку держави. В сучасних умовах бюджетні видатки – один із вагомих інструментів регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві. Основним інструментом здійснення бюджетних видатків є бюджетне фінансування, метою якого є забезпечення соціальних та економічних потреб населення, згідно з внутрішньодержавними функціями, які

гарантовані Конституцією України, а також вплив на перерозподіл значної частини ВВП та реалізація соціально-культурних ініціатив держави.

Роль і значення бюджетного фінансування визначаються моделлю фінансових відносин у суспільстві. Оскільки в Україні за допомогою бюджету розподіляється третина валового внутрішнього продукту, можна стверджувати, що бюджетне фінансування займає провідне місце у системі фінансового забезпечення суспільних потреб. Важливим завданням сучасної фінансової науки є посилення активного впливу бюджетного фінансування на всі сторони соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових досліджень підтверджує зростання інтересу науковців до теоретичних і практичних проблем бюджетного фінансування державного й місцевих бюджетів, з'ясування основних напрямів удосконалення планування, розподілу та використання видаткової частини бюджетів усіх рівнів в умовах ринкових трансформацій. В економічній літературі питання бюджетного фінансування розглядають такі вчені, як О. Василик [3], В. Дем'янишин [4], М. Карлін [6], В. Кириленко [7], В. Кудряшов [8], В. Опарін [10], В. Родіонова [12] та інші.

Ознайомлення з наявними публікаціями дало можливість оцінити теоретичний і практичний рівні вивчення питань бюджетного фінансування. Проте недостатньо досліджені теоретичні й практичні аспекти бюджетного фінансування, не визначені пріоритетні напрями державного фінансування, що спричиняє неможливість виконання перспективних завдань. Наявність даних проблем обумовила вибір теми дослідження та його актуальність.

Метою дослідження є розкриття теоретичної сутності і практичних засад бюджетного фінансування та надання пропозицій щодо його удосконалення.

Основні результати дослідження. Питання бюджетного фінансування завжди в центрі уваги науковців, оскільки в процесі фінансування розкривається призначення бюджету, його спрямованість на виконання функцій держави й органів місцевого самоврядування, характеризується рівень корисності даних функцій для суспільства, стратегічний напрямок його розвитку. Через бюджетну політику уряду державні видатки стають ресурсною базою механізмів проведення соціально-економічних реформ.

Вітчизняними науковцями бюджетне фінансування розглядається у широкому та вузькому розумінні. Широке трактування стосується визначення місця та ролі у регулюванні соціально-економічних процесів. Так, наприклад, В. Родіонова підкреслює, що бюджетне фінансування – це «основний метод формування та удосконалення народногосподарських пропорцій у галузевій структурі економіки; здійснюється шляхом надання бюджетних коштів об'єднанням, підприємствам, організаціям та установам на проведення заходів, передбаченим планом» [12, 140]. В. Опарін зазначає, що бюджетне фінансування видатків, «відбиваючи перерозподіл отриманих державних доходів, відображається у формуванні вторинних, а в окремих випадках, і первинних доходів юридичних і фізичних осіб» [10, 122].

У вузькому ж значенні бюджетне фінансування розглядається державою як форма бюджетного механізму, а суб'єктами господарювання – як форма фінансового забезпечення.

Розглядаючи бюджетне фінансування з боку держави, вчені акцентують увагу, що саме за допомогою цієї форми бюджетного механізму здійснюються видатки бюджетів [4, 39]. Так, О. Василик наводить розширене визначення і зазначає, що «бюджетне фінансування – це надання юридичним особам із бюджетів різних рівнів фінансових ресурсів у вигляді безповоротних коштів на розвиток економіки, соціальної сфери, державне управління, оборону тощо» [3, 137].

На думку М. Карліна, бюджетне фінансування трактується з боку суб'єктів господарювання як елемент їхнього фінансового забезпечення. Дослідник зазначає, що бюджетне фінансування – це «надання грошового забезпечення підприємствам на видатки, пов'язані із здійсненням державних замовлень, виконання державних програм, утриманням державних і комунальних установ й організацій» [6, 55].

Тлумачення даного поняття вітчизняними науковцями автор вважає обґрунтованими, оскільки держава за допомогою бюджетного фінансування як форми бюджетного механізму забезпечує фінансування всіх заходів, пов'язаних з виконанням своїх функцій. Залежно від оптимального поєднання важелів, інструментів цього механізму, вмілого використання всіх наявних елементів можна досягти відповідного рівня соціально-економічного розвитку суспільства, забезпечити виконання стратегічних завдань. Оскільки за умов законодавчого та нормативного оформлення бюджетне фінансування набуває відповідного матеріального вираження, то на практиці бюджетне фінансування виступає як процес, дія, елемент бюджетного механізму, форма фінансового забезпечення.

Таким чином, бюджетне фінансування, з одного боку, виступає як система методів і заходів з розподілу і використання централізованого грошового фонду держави, а з іншого – має практичне втілення у вигляді безповоротного й безоплатного надання бюджетних коштів через такі форми, як кошторисне фінансування, бюджетне інвестування і державні трансферти.

В Україні гостро стоїть завдання досягнення економічного зростання, оскільки сьогодні спостерігається значне технічне й технологічне відставання нашої країни від країн зі сталою ринковою економікою. Для розуміння ролі держави у економічному розвитку країни доцільно проаналізувати фінансування видатків зведеного бюджету України. За 2007–2011 рр. спостерігається збільшення видатків на економічну діяльність у номінальному виразі (з 40,5 млрд. грн. у 2007 р. до 57,1 млрд. грн. у 2011 р., або на 41,0%). При цьому у 2009 р. видатки зменшилися порівняно з 2007 р. на 0,8 млрд. грн., або на 1,9%, а порівняно з 2008 р. на 11,6 млрд. грн., або на 22,5% (39,7 млрд. грн.).

Необхідно зазначити, що починаючи з 2008 р. частка видатків у загальному обсязі видатків зведеного бюджету почала знижуватись: у 2008 р. порівняно з 2007 р. на 1,3 в.п. (з 17,9% до 16,6%), у 2009 р. порівняно з 2008 р. на 3,7 в.п. (до 12,9%), у 2010 р. порівняно з 2009 р. – на 1,3 в.п. (до 11,6%). Водночас у 2011 р. частка видатків зросла порівняно з 2010 р. на 5,0 в.п. і становила 16,6% [2]. Найвища частка видатків зведеного бюджету на економічну діяльність була у 2007 р. – 17,9%, найнижча у 2010 р. – 11,6%. Суттєве падіння відбулось у 2009 році. Разом з тим, зниження частки видатків на економічну діяльність

супроводжується їх зростанням на видатки соціального спрямування – з 55,4% у 2007 р. до 57,1% у 2011 р. і з найвищим значенням у 2010 р. – 63,7%. У цілому, видатки соціального спрямування з 2007 р. по 2011 р. зросли на 200,7%. Також досить високими темпами протягом цього періоду зростали видатки на загальнодержавні функції – на 205,5%, громадський порядок, безпеку та судову владу – на 176,9%, охорону навколишнього природного середовища – на 173,6% [13].

Таблиця 1. Динаміка фінансування видатків зведеного бюджету України за 2007–2011 роки, млн. грн.*

Показники	2007	2008	2009	2010	2011
Загальнодержавні функції	24270,9	30829,2	33156,0	44902,5	49874,7
Оборона	9416,5	11733,0	9663,3	11347,1	13242,2
Громадський порядок, безпека та судова влада	18445,7	27080,9	24346,1	28825,6	32637,7
Економічна діяльність	40523,5	51322,3	39753,1	43832,4	57124,1
Охорона навколишнього природного середовища	2241,3	2764,7	2538,8	2872,4	3890,7
Житлово-комунальне господарство	5900,3	8968,5	7498,1	5431,3	8679,3
Видатки соціального спрямування	125256,2	176505,1	190444,1	240631,7	251404,9
в т.ч.					
- охорона здоров'я	26717,5	33559,9	36564,9	44745,4	48961,6
- духовний і фізичний розвиток	5687,8	7916,1	8330,2	11525,4	10754,9
- освіта	44333,6	60959,4	66773,6	79826,0	86253,6
- соціальний захист і соціальне забезпечення	48517,3	74069,7	78775,4	104534,9	105434,8
Разом видатків	226054,4	309203,7	307399,5	377843,0	416853,6

* розраховано за даними [11; 13].

Аналогічна динаміка простежується і за видатками на економічну діяльність державного та місцевих бюджетів. Видатки державного бюджету у номінальному виразі з 2007 р. по 2011 р. зросли на 15,1 млрд. грн., або на 150,5% (з 29,7 млрд. грн. до 44,8 млрд. грн.), а їхня частка у загальному обсязі видатків зменшилась на 3,7 в.п. (з 17,1% у 2007 р. до 13,4% у 2011 р.). У 2010 р. відмічається стрімке зниження до 11,9% з поступовим збільшенням у 2011 р. – до 13,4%. Видатки соціального спрямування зросли з 2007 р. по 2011 р. на 199,0%, видатки на загальнодержавні функції – на 236,6%, громадський порядок, безпеку та судову владу – на 177,0% [9].

Отже, такі різкі зміни в структурі видатків на економічну діяльність не продумані в середньостроковій перспективі і негативно впливають на розвиток економіки та соціальної сфери.

Варто зауважити, що роль державних капіталовкладень визначається не тільки їхніми ресурсами, а й цільовою спрямованістю, що характеризує державні пріоритети. Так, аналізуючи видатки зведеного бюджету на економічну діяльність, які протягом 2007–2011 рр. змінювались у межах від 17,9% до 16,6% від загальної суми видатків, слід зазначити, що основна частина цих видатків припадала на транспорт (від 27,3% до 35,9% від загального обсягу видатків зведеного бюджету), паливно-енергетичний комплекс (від 18,1% до 30,2%), сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне

господарство (від 13,4% до 19,8%) та іншу економічну діяльність (від 8,4% до 15,4%) [5].

При цьому простежується низький рівень фінансування таких інноваційних галузей як зв'язок, видатки на який протягом 5 років коливались у межах від 0,3 до 0,5% загальних видатків на економічну діяльність, іншу промисловість і будівництво (від 1,4% до 2,8%), загальну економічну, торговельну й трудову діяльність (від 1,9% до 2,7%), дослідження і розробки в галузях економіки (від 2,4% до 2,7%) [5].

Отже, між фінансуванням видатків на регіональному рівні та видатків місцевих бюджетів України в цілому простежується чітка динаміка їх збільшення у номінальному виразі та співвідношення питомої ваги у відповідні роки.

Аналіз бюджетного фінансування економічного розвитку дає змогу виділити низку проблемних питань (застарілий технологічний базис національної економіки, її сировинна спеціалізація і затратний характер), вирішення яких дасть можливість забезпечити економічне зростання. У середньостроковій перспективі результатом може стати відносне скорочення ресурсів на цілі нагромадження й модернізацію виробництва, і, як наслідок, знижена динаміка економічного зростання.

Збільшується навантаження на видаткову частину державного бюджету в умовах необхідності підтримання соціальних стандартів. Втрачається відповідність у темпах зростання споживання і темпах зростання національного виробництва, що є досить критичним для розвитку внутрішнього ринку. Підтримання рівноваги сукупного попиту й сукупної пропозиції забезпечується додатковим імпортом товарів і послуг, а за штучного обмеження імпорту загрожує зростанням цін і розкручуванням інфляційної спіралі. Зростання обсягу зовнішніх запозичень збільшує залежність національної економіки від зовнішньоекономічних чинників, відволікає значні фінансові ресурси на покриття боргу замість їх використання на цілі розвитку національного виробництва.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що виправлення економічної ситуації не вирішується простим перерозподілом фінансових ресурсів зі сфери споживання до сфери інвестування. Оптимізація державних витрат шляхом відмови від невиправданого форсування розвитку соціально-споживчої сфери на користь збільшення обсягу капітальних витрат є необхідним і найбільш очевидним заходом фінансової політики. Посилення впливу фінансової системи на забезпечення стратегічних пріоритетів економічного розвитку пов'язане із якісною структурою державних капіталовкладень, їх цільовою спрямованістю. Держава має сфокусувати капітальні інвестиції на формуванні загальних умов використання основних чинників економічного зростання. Найбільш актуальними напрямками капіталовкладень повинні стати інвестиції в розвиток базової інфраструктури матеріального виробництва, модернізацію основного капіталу та прискорений розвиток інноваційних галузей, якісні зміни людського капіталу і чинників, що зумовлюють продуктивність праці.

Забезпечення сталих темпів економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності, належного рівня життя населення потребує подальшого

реформування державних фінансів, внесення змін до нормативно-правової бази України щодо впровадження середньострокового планування. Крім того, необхідно перейти від підтримки окремих галузей до стимулювання інвестиційних процесів у пріоритетних напрямках розвитку економіки країни. Важливо, щоб застосування наявного ресурсного потенціалу було системним, спиралося на адекватний управлінсько-організаційний механізм і враховувало конкретні завдання й можливості поточного періоду. Реалізація зазначеного може сприяти впровадженню спеціальних комплексних програм для забезпечення довгострокового розвитку економіки та процесів її відтворення.

1. *Азаров М.Я., Ярошенко Ф.О., Лібанова Е.М.* Бюджетна політика у контексті соціально-економічного розвитку України. – К.: НДФІ, 2004. – 376 с.
2. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2007–2011 роки // Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень IBCED // www.ibser.org.ua.
3. *Василик О.Д., Павлюк К.В.* Бюджетна система України. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
4. *Дем'янишин В.Г.* Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах // Світ фінансів. – 2007. – №2. – С. 34–48.
5. Звіт Кабінету Міністрів України про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» та Висновки Рахункової палати щодо виконання Державного бюджету України за 2012 рік // Комітет Верховної Ради України з питань бюджету // budget.rada.gov.ua.
6. *Карлін М.І., Горбач Л.М., Новосад Л.Я.* Державні фінанси у транзитивній економіці. – К.: Кондор, 2003. – 200 с.
7. *Кириленко В.* До питання про суть і функції фінансової політики держави // Світ фінансів. – 2007. – №4. – С. 94–99.
8. *Кудряшов В.П.* Державна підтримка економічного зростання в Україні // Фінанси України. – 2008. – №9. – С. 42–53.
9. Моніторинг макропоказників соціально-економічного розвитку за 2007–2011 роки // Науково-дослідний інститут при Міністерстві фінансів України // www.ndfi.minfin.gov.ua.
10. *Опарін В.М.* Фінанси. Загальна теорія. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с.
11. Пояснювальна записка до річного звіту про виконання державного бюджету України за 2007–2012 роки // budget.rada.gov.ua.
12. *Родионова В.М.* Государственный бюджет СССР и его роль в сбалансированном развитии экономики. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 143 с.
13. Щомісячний моніторинг виконання зведеного державного і місцевих бюджетів станом на 01.01.2012 // www.ibser.org.ua.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2013.